

בכורות יז

משה שווערד

1. תוספות מסכת בכורות דף יז עמוד א

ולית ליה הא דתנא ר' ישמעאל כבשים שצמרן קשה כו' - לא הוה מצי למיפרך דנימעט עז בת רחל מקרא דממעטין (חולין דף קלז.) שער עזים מלעמוד ולשרת דבעינן דבר הראוי לשירות ולאפוקי נוצה של עזים דדילמא כיון דהוי ממין הראוי לשירות שהיא בת רחל סגי בהכי.

2. תוספות מסכת בכורות דף יז עמוד א

ברחל שילדה מין עז ואביו תייש - והא דנקט מין עז לרבנות דאע"ג דהועיל זרע האב לשנות הולד למין עז כמותו אפילו הכי לא חיישי רבנן לזרע האב ומיהו דפריך ליפלגו בחוששין לזרע האב בעלמא לא חייש לרבנות זו.

3. רש"ש מסכת בכורות דף יז עמוד א

ד"ה מודה ר"מ. אע"ג כו'. חזרה שיות למקומה כו'. מוכח דקאי על שעיר בן כבשה בת שעירה. ובדבור הסמוך לקמיה משמע דקאי על שעיר בן שעירה בת כבשה:

4. תוספות מסכת בכורות דף יז עמוד א

בשעיר של ראש חדש - קמא נקט וה"ה שעירי רגלים דהכי נמי כתב בהו אחד.

5. שפת אמת מסכת בכורות דף יז עמוד א

בגמ' אר"י מודה ר"מ בשעיר ר"ח כו' משמע דוקא הני אבל קרבן יחיד דאימעוט נדמה מ"מ כשר אי דומה לאם אמו והא דמסיק הגמ' דהו"א ה"מ לגבי קרבן חובה כו' פ"י אבל קרבן נדבה ליתכשר אפי' נדמה ממש קמ"ל דנדמה פסול אבל כה"ג אפשר דכשר מיהו לדידן לא נ"מ דק"ל כחכמים דפליגי אר"מ והרמב"ם השמיט כל זה וגם בצמר דכלאים כ' סתם (פ"י מה' כלאים) רחל בת עז בקיצור וע"ש בכ"מ [ועמ"ש בב"י (יו"ד סי' שט"ו) ובלח"מ (פ"ב מה' בכורות) בדעת הרמב"ם]:

6. ספר איזהו מקומן

מוודה ר"מ בשעיר של ראש חדש דבעינן בן שעירה מ"ט אמר קרא אחד המיוחד ובא מששת ימי בראשית:

א] באלו קרבנות נאמר דין זה?
רש"י ותוס' פירשו דה"ה שעירי רגלים בעינן בן שעירה, וקמא נקט. והנה לקמן עבדי צריכותא דאף לקרבן נדבה פסול נדמה, ומשמע דבכל גווני נדמה פסול אף לקרבן יחיד, אולם יעוי' בשפ"א שנקט דדוקא נדמה גמור פסול בקרבן יחיד אבל כגון דומה לאם אמו כשר.

והחזו"א (נכורות סי' י"ט סוף סק"ו) נקט תחילה דלאחר דאיכא תרי קראי פסול כל נדמה בכל הקרבנות, אך כתב דמדברי רש"י ותוס' שנקטו דלאו דוקא שעיר ראש חודש אלא בכל הקרבנות דכתיב 'אחד', משמע דכשאר הקרבנות כגון של יחיד כשר. אמנם בהערות להגריש"א כתב דנראה פשוט דלמסקנא הוי גילוי מילתא דבכל הקרבנות בין חובה ובין נדבה פסול כהאי נדמה.

טז קהלות בכורות סימן ד יעקב

דיולא מן הכבוד עכור, לפי שאינו נולד מאמו חלה מהבילה ע"ש ומוכה דכל דליכה דין מכה יולא, לורת עלמו מכרעת דינו לעומאה ולטברה ואע"פ שהתוס' דחו פירוש זה היינו משום דלא מסתבר שבמין אחד יבא להזכר סימני עומאה ולנקיבה סימני עברה וע"ש עוד, אבל עכ"פ עלם היסוד דצמקוס דליכה דין יולא, התם לורת עלמו מכרעת עליו לעומאה וטברה יכול להיות חמת. ושפיר איכא לעומר כדברי הר"ע אלגאזי ז"ל דפרה שילדה כמין עז יש בו נמי נד דין עז מכה לורת עלמו.

ויש להעיר מדברי רש"י ז"ל בסנהדרין כ"ט ב' גבי ירדה לו דמות חמור מן השמים דאמר' דשרי באכילה לפי שאין דבר עמא יורד מן השמים ע"ש פירש"י ז"ל דדבר שאינו הוא שירד דמות חמור ואי ירד עכור הוא, ואס"ד דבנחכוה בלא לידה דליכה דין יולא אז לורת עלמו מכרעתו לעומאה היכה שורתו וסימניו הם של עמא א"כ אמאי יבא מותר כשירד מן השמים ואפשר דגם זה ממשע יולא מן הכבוד כיון דאין עומאה יורד משמים ושמים מקום עברה הוא.

ויש להוכיח עוד דולד הנדמה נחשכ כמין של אמו לכל מיני ולה לענין אכילה בלבד מסוגיא דלקמן ד"ז ח' דאיתיה מהניחה רחל בת עז ועז בת רחל ר"מ מחייב וחכמים פוטרין ומוקמינן דלענין צבורה נחלקו וכי"ע מודו דנדמה פטור וכי"ע צרחל בת רחל בת עז מר סבר זיל בתר אימ' ולא נדמה הוא ומ"ס זיל בתר אימ' דאימ' ונדמה הוא ואצ"ה צרחל בת עז בת רחל מר סבר חזרה שיות למקומה ומ"ס לא חזרה שיות למקומה [דעכ"פ לגבי אימ' נדמה הוא] וכנה ממד"ה דחזיל בתר אימ' אין להכריע מזה מכו עיבה של אמו אם שם עז או שם רחל דממ"ה יש לדון שולדה הוי נדמה כשאינו דומה לאמו [ואינו נדמה כשדומה לאמו]

דאיזו שם שתקן לאמו נדמה הוא, דענין נדמה הוא שורתו משונה מאמו.

אבל מאן דחזיל בתר אם אימ' צין להקל [כשאינו דומה לאם אימ'] צין

להחמיר כשדומה לאם אמו נשום דחזרה שיות למקומה. מזה מוכה לכאורה דאמו שהיתה נדמה לגבי אימ' דידי לא אבד שם אימ' וכגון עז בת רחל לא אבדה שם רחל ע"י לורתה של עז. דאם כבר עז הוא במליחות א"כ כשנולד לה לורת רחל ודאי נדמה הוא וכשנולד לו לורת עז ודאי לאו נדמה ומה שייך לחל בתר אם אמו הרי נעשית כבר מין אחר. אבל אי אימ' עדיין מינה של אם אימ' אע"פ שמשונה ממנה שפיר יש לדון למשדי הולד שלה בתר אם אימ' דלגבי מינה לא נדמה הוא או נדמה הוא כשמשונה מאם אימ' ודוק ולענין מוכה מכאן דשינוי לורתו אינו משנה שמו משם אמו. וכדמוכה נמי צדי"צ דשדיק לי בתר אימ' ונחשכ מינה של אימ' וכמשגי"ה צעה"י ומ"מ מדברי התוס' ד"ה הניל מוכה דיש בו ג"כ קנה משם של עלמו. וכמו שארד המהרי"ט אלגזי ז"ל וכמשגי"ה לעיל.

מצתה לפ"ז לענין לחרוש בחמור שנוול מפרה יש לאכור צין לחרוש בו עם חמור צין לחרוש בו עם שור.

ומ"מ ספיקו של ה"ד חלי חין לפשוט כ"כ ממה שנחצהר דנכי דלפי מאי דנחצהר דפשות הסוגיות מוכיחות דשם מינו של אמו על הנדמה משמע דחלב של חמור הולד משור חייב כרת דהא עכורה היא והיא מין שור וכן כותבין עליו הפילין וטובג בו דין אמב"ה ומותר לעשות סחורה בחלבה ובחמור שילדה כמין שור הוא חמור גמור לכל מילי וכנ"ל. מ"מ לפום מאי שנראה מוכה מהתוס' ד"ה דיש לו עכ"פ קנה משם מין של עלמו אכתי יש לדון בספיקותיו של ה"ד חלי ושפיר העלה להחמיר חומרת שם אמו ושל שם שור וכשי"ת יאיר עיינו במאור תורתו.

8. רמב"ם יד החזקה הלכות כלאים פרק י

(ב) רחל בת עז צמרה אין לוקין עליו משום כלאים אבל אסור הוא מדבריהם מפני מראית העין ...

9. כסף משנה הלכות כלאים פרק י

[ב] רחל בת עז וכו'. בפ"ב דבכורות (דף י"ז) רחל בת עז אין לוקין על צמרה משום כלאים ומשמע לרבינו דמכל מקום אסורה מפני מראית העין דלא גרע משירים וכלך, ותמיהא לי דהל"ל דמדאורייתא אסורה אלא שאין לוקין דהכי משמע לישנא דאין לוקין על צמרה וי"ל דכיון דלא אשכחן לה רמז בתורה לית לן למימר הכי:

10. ספר איזהו מקומן

א"ל זה נשתנה ריחו וזה לא נשתנה ריחו:

א [צ"ב אי לא נשתנה ריחו מאי ס"ד שהדלאת פשתן על גבי היגא תפסול, ומאי מקשה כלל. וצ"ל דודאי אף בפשתן איכא שינוי כל דהו, אלא משני דאינו שינוי חשוב ומינכר.

אמנם מפירוש רגמ"ה מבואר דאף פשתן על גבי היגא איכא שינוי ריח גמור, אלא דלא אכפת לן בהאי שינוי ריחא ולכך לא פוסלתו.

ב] בשו"ת הב"ח (סי' קל"ו) הוכיח מסוגיין דיחור של אתרוג המורכב באילן של לימון כשר למצוה אף דנשתנה ריחו לריח לימון, שהרי לולי ההיקש לזבח היה היין כשר לנסכים אף שנשתנה ריחו וטעמו. ואין לומר דנילף אתרוג מנסכים דבסוגיין מוכח דלכל דבר בעי קרא לעצמו למעט.

11. ספר חידושי מרן הגרא"ג זאקס

וחכמים אומרים אי אפשר לצמצם. (זכרטי"י: א"א לנמנע שינאו שני ראשיתן כאחד וכו', ע"כ. משמע מלשונו דבמציאות א"א לנמנע. וכן

מפורש בפירוש המשניות להר"מ, וי"ל: אי אפשר, ר"ל שא"א לנחת שני ראשית כאחת וכו', עיי"ש. וכן כתב בהל' זכורות (פ"ה ה"א), וי"ל: אפילו ינאו שני ראשיתן כאחד, אי אפשר שלא קדם אחד, עיי"ש. ולפי זה הפירוש הפשוט צמחני: וחכמים אומרים אי אפשר וכו', היינו דלא שייך למידרש (שמות יג:ב) "הזכרים".

אבל צחוס' (בעמ' ב' בד"ה אפשר) פירשו: א"א לזכר, אבל צמחניאות שייך להיות מצומצם, עיי"ש. וקשה, א"כ יכולים גם לרבנן לדרוש "הזכרים לה" צאופן דידעינן ע"פ נציה שהיה מצומצם ואז שניהם קדושים.

ועיין צרי"ט אלגזי (בפרקין אות י"ט ממני) שכתב, שכן הוא האמת, דגם רבנן דרשי "הזכרים לה", אלא דאין שניהם לכהן, מטעם דא"א לנמנע, היינו דהוא חשש רחוק שיהיה צבת אחת, עיי"ש.

בסוגיא דא"א לצמצום

במנחת חנוך מלוב ק"ע בעיר צהלחו
דוצמתכותו לא תעשו האמור
 בשמן המשחה וכן וצמתכותו לא תעשו
 דקטורת כיון דלא מיחייב א"כ עושה מכון
 כשיעור שזוהה תורה בשמן המשחה
 והקטורת של מקדש, א"כ למד"א א"א
 ללמנא אפילו צידי אדם, ביכי משכח"ל
 אזהרת איסור זה ואפילו לפמשי"כ החוס'
 דכי דאפילו צידי"א א"א ללמנא מי"מ אפשר
 שיארע שכוון כשיעור המלומנא רק שאנחנו
 אין ביכלתנו לדעת דבר זה, מי"מ ביכי
 משכח"ל דאסור מדאורייתא לעשות
 צמתכותה הא איכא צי' לדון להיתר שבין
 אם פוחת כל שהוא ובין הותר לא עבד
 איסור א"כ כיון ממש וכו' כס"ס להיתר
 וכה"ג כתבו החוס' בפ"ק דחונין ובעירובין
 ותיקן המני"ה וז"ל אך באמת לא קשה דהא
 גם על העשיי (דשל מקדש) קשה דלמא
 הוסיף או גרע אף דאפ"ל דהי עיי' נס
 דכמה ניסוס היו בשמן המשחה, מי"מ
 התורה לא הסמוך על ניסוס כו', אך באמת
 כיון דלא ניתנה תורה למלאכ"ש א"כ כל
 מה שזוהה התורה לעשות צמדה ובמשקל
 הכל לפי דעת צני"א לפי שכלו אם מלמנא
 כשר, הן לענין מלוב הן לענין חיוז, זה
 מפורש בש"ס דזכורות שם דף י"ז דמקשה
 על מד"א דה"א ללמנא, ממדות מצבה וכלים
 ותורו שאני התם דאמר רחמנא עבד וכל
 הוכה דמלית עבד ניתח לי, והיינו דהתורה
 ניתנה לצני"א לפי דעתו, אצל בכל הני
 דמייתי התם אין המלוב תלוי צמדה
 ובמשקל כו' רק שאירע מקרה דאין אלו
 יודעין כגון מלוב צבור שאירע מקרה שנגלו
 שניהם כאחד וכן גבי עיי' וכל המקומות
 כו' צוה אמרי' דא"א ללמנא כו' אצל במקום
 דהמלוב הן הוא לא שייך לומר א"א ללמנא

דזכו עלם השיעור שיכא מלומנא לפי השגת
 צני"א דהתורה ניתנה לנו על הארץ וכפי
 כוחנו הן הוא המלוב כו' עכ"ד המני"ה
 ביקרים ואמתיים.

וגראה דלפ"ז אין צורך לומר הא דמתחייב
 האיסור צמתכותה לא תעשו משום
 דבהכי חייבי רחמנא א"כ שאינו מלומנא,
 ולגבי האיסור צמתכותה הרי הוא מלומנא
 באמת ממש צמתכותה של המלוב, מאחר
 ששיעור המלוב האמיתי הוא זה שלפי ראות
 עינינו הוא מכון כשיעור שנתנה תורה,
 א"כ כשעושה קטורת או שמן משחה לדיוע
 באופן שלפי ראות עינינו הוא מכון כשל
 מקדש, הרי זה צמתכותה ממש וצמלמנא
 שכלה זהו באמת שיעורה של המלוב, אלא
 שהמני"ה לא הורך לזה מאחר שצנח"א
 יוחא דכיון שא"א לעבור על האיסור בענין
 אחר ע"כ דבהכי חייבי רחמנא

והגה צמני"ה שם כתב דלפ"ז לא קשה
 קושיית החוס' צהא דלחד מד"א
 מחלה על מחלה כרוב לענין שחיטה וכן מאן
 דמכשיר פרוץ כעומד לענין שבת אשר פלגו
 החוס' הא א"א ללמנא עיי' דלפמשי"ה
 יוחא דמאחר דאגמרי' רחמנא למשכ לא
 השייר רובא או לא הפרוץ רובא והיינו
 דאגמרי' דמחלה על מחלה כשר ע"כ הדין
 הוא למה שהוא מחלה על מחלה לפי ראות
 עינינו וכו' עיי' צמני"ה והוא לכא"ו קושיא
 גדולה על החוס' שכרי צהדיא מצואר
 בגמרא לענין שיעור מצבה וכלים דכשיעור
 שאמרה תורה אמה ואמתיים הוא כפי
 ראות עינינו כיון דה"א לנו לדעת שיעור
 המלומנא וכו' הא דאגמרי' רחמנא למרע"ה
 דין מחלה עיי' ע"כ הוא על מה שבעינינו
 הוא מחלה על מחלה, וגראה דיש לחלק
 היעב דודאי גבי כלים ומצבה שאמרה תורה
 ששיעור מלומנא בעינן וצריך שיכא לא פחות
 ולא יותר ע"כ הכוונה אמה ואמתיים שלפי
 ראות עינינו כיון דה"א לעשות באופן אחר
 שאם יראה להבוסף על השיעור כדי ללחא

מן הספק ג"כ יפסול דהא בעינן אמה
 ואמתיים דוקא לא פחות ולא יותר, אצל
 צהא דאגמרי' רחמנא למשכ דמלית סומניס
 כשר הא י"ל דאגמרי' רחמנא אמיתית הדין,
 שא"א לאגמרי' דלריך רוב, כיון דבאמת
 מחלה נמי כשר ואי משום שאנחנו לא נדע
 לבין מליאות המחלה באמת מכה הספק
 יראה עלינו להבוסף עד שיאא הספק מלכנו
 שודאי יש לו צה לא פחות מחלי, שכרי לא
 הצריכה תורה דוקא מחלה מלומנא דהא
 כש"כ רוב דכשר רק עיקר הדין אגמרי'
 רחמנא שמתלה מלומנא נמי כשר וכמשני"ה
 כנלע"ד נכון.

ובד"ג אשכחן לענין בין השמשות דאגמרי'
 רחמנא למרע"ה דבשבת אסור
 עשיית מלאכה והשבת מתחיל מתחילת
 הלילה צמלמנא אלא דמכיון שאין לא ידעין
 הרגע האמיתית דהתחלה הלילה מחוייבין
 לנו לפרוש ממלאכה צשעה המסופקת לנו
 זה הוא חיוז צלל דין תוספות שבת וכמו
 שציאר הרין ז"ל היעב צפ"ד דצינה דחיוז
 תוספת שבת הוא לצד הזמן שצריך לפרוש
 ממלאכה מטעם ספק לילה עיי' ומי"מ
 רחמנא אגמרי' דהשבת מתחיל מתחלה
 הלילה ולא קודם אלא שאין מוכרחים
 לפרוש ציהשמי"ש מחמת ספק לילה (ואף
 דאינו דומה ענין ציהשמי"ש לגד"ד
 דציהשמי"ש גם אללנו אינו אלא ספק
 ובמחלה על מחלה אן איירינן באופן שלפי
 עינינו אין כאן ספק אלא הוא מחלה
 מלומנא, מי"מ אי נאמר א"א ללמנא והתורה
 דיברה משיעור המלומנא א"כ הי' אותו
 שחיטה שיאא לפי עינינו מחלה ממש ג"כ
 אינו אלא ספיקא כספיקא דציהשמי"ש
 מאחר דידיעין שא"א לנו ללמנא אמיתית
 המליאות ושמה שאנו רואין אין הוכחה על
 אמיתית השיעור המלומנא וכל כה"ג דעה
 החוס' הוא דכשאמרה תורה מחלה הכוונה
 על המחלה האמיתית ולא על מה שהוא
 נראה לפנינו מחלה וכמשני"ה).

והנה **במניח** **שם** **כתב** **דאח"ל** **דשיעורי**
 התורה הוא מה שהוא באמת
 מלומד ולא מה שנראה לעיניו שיעור
 מכון אי"כ הי"ג לענין כזית מלה למשל
 השיעור הוא כזית מלומד האמיתי ואי"כ
 היכי אמרינן עשה דוחה לית במ"ע דאכילה
 (נראה דכוונתו על הא דהקשו בירושלמי
 שכיו יכולים לאכול מלה מן החדש מדין
 עדלי"ה הובא בתוס' קדושין דל"ה ד"ה
 אקרוז עומר) דלמא אכיל משכו יותר
 מהשיעור שאין בה מלה ועבר איסור ה"י
 שיעור אי"ג דלמא פחית משכו מהשיעור
 וליכא קיום מלה ואיכא איסור דח"ש.
אע"כ עיקר השיעור דעתה והשערת האדם
 ניתנה ומה שהוא לפי ראות עיניו שיעור
 מלומד זהו עיקר השיעור של תורה א"ת"ד
 המניח ובהמת נראה שהוא משנה מפורשת
 בכלים פ"יז מ"י ג"י כז"ה ציננות דארי
 מביא גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות כ"י
 וא"ר יוסי וכו' מי מודיעני אחי גדולה
 ואזובי קטנה אלא הכל לפי דעתו של רואה
 למבואר מה שכן הוא עיקר השיעור שנתנה
 תורה מה שהוא לפי דעתו של רואה ציננות
 (וי"ל דר' יוסי לשיעור דאמר כה"ג בערכין
 ר"פ האומר משקלי וכו' הא"ך אפשר לכוון
 בשר כנגד בשר כ"י ע"ש וכן ראיתי להמשנה
 ז"ל בא' מספריו על השיעורין ושכחתי
 מקומו) אכן כ"ז שייך צמי שראוי להוראה
 והדבר מוחלט אלא שזכו בינה הציננות
 או כזית הציננות וכן לשער שמלה זו הוא
 מכיון כמדת הכזית אבל החס צ"ה אינם
 בקיאים כלל לשער שיעור המלומד, ופשיעא
 דכל זמן שלא יא' הספק מלצו מחוייב
 להוסיף עד שיבא צדור אללו שודאי קיים
 המלה כשיעור.

ועיקר **ראיית** **המניח** **מהא** **דר"ה** **הירושלמי**
 לומר עשה דמלה דוחה לית דחדש
 אלמא דשיעור הטיקרי הוא לפי ראות עיניו
 דאלי"כ היכי שרי דלמא פוחת כל שהוא או
 הותר כ"ש כמ"ל יש לדחות שהרי מכיון

שמחמת העדר בקיאותו במליאות השיעור
 המכוון חומר לו שא"ה לו לאכול מלה
 מחשש שמא פוחת כ"ש, נמלא דכלא אכילה
 נוספת על השיעור (עד שיבא כזית ודאי)
 אי"ה לו לאכול כלל אי"כ גם אכילה הסוספס
 על השיעור המלומד מוכרח להחיר לו כיון
 דכלא זה לא יוכל לקיים המלה כלל והרי
 גם הכשר מלה דוחה לית כשצירית עלם
 הפסח בשביל אכילה המוח (זכחים ל"ז
 דנלמד מזה דאין עשה דוחה לית שבמקדש)
 וכעליכא כהן צדיק בשביל השבת אבדה
 וכחפירת עפר צו"ע לכסוי הדם וכיו"ב
 וה"י כל הוספת אכילה עד שיא' הספק
 מלצו הכל הוא הכשר המלה כיון דכלא זה
 אינו יכול לדחות הל"ה מטעם שמא אין כאן
 קיום עשה וכל שהוא מוכרח לקיום העשה
 שפיר דוחה לית כל היכא שהוא צעידתי
 והכא כשאוכל אכילה אחת כפי שמחזיק
 בית הבליעה (דבזה פשיעא שיש צו שיעור
 כזית דבית הבליעה מחזיק צ' זיתים ובמק"א
 אמרו דמחזיק כבית חרנגולת ואכמ"ל) הוי
 הכל צעידתי ושפיר דחי לל"ה וכמשנית.

סימן יט

בענין חזקת טבל

תוס' בכורות ד"ב א' ד"ה ואב"ה הקשו
 בכה דמשמע צ"מ דנ"ה ג"י המשנה
 חומשין בן דגם לר"מ אין דמאי אכור אלא
 מדרבנן כיון דרוז ע"ה מעשרין הן וקשה
 הא ר"מ סובר סמוך מיעוטא לחזקה ואיתרע
 לה רובא וה"י סמוך מיעוט ע"ה שאין
 מעשרין לחזקה עבל ואיתרע רובא ותירצו
 בהירוח הראשון דאין זו חזקה דלמא עבוד
 כדר' אושעיא שהכניסה צמון שלה כ"י
 וקשה דהא צבדיא מבואר ר"פ האשה רבה
 דף פ"ה דצטבל איכא חזקה איסור דאמרי'
 מידי דהוה אחתיכה ספק הלצ ספק שומן
 ואחא עד א' ואמר כ"י דנאמן עד אחד
 ודחינן מי דמי החס ג"י חתיכה ספק הלצ

13. הערות הגר"ש אלישיב מסכת בכורות דף יז עמוד א

ביאור המח' אם אפשר לצמצם

ריה"ג אומר שניהן לכהן. והיינו דכיון דלמראה עינים היה נראה דיוצא יחדיו אפשר לצמצם גם במציאות הלידה וגם במציאות הראיה של העיניים. **משא"כ** **כחכמים** **אומרים** **דא"א** **לצמצם** **מבואר** **בתוס'** **דודאי** **משכחת** **גוונא** **שיהא** **מצומצם** **אבל** **דבר** **רחוק** **ואין** **הדבר** **יכול** **לישפט** **למראה** **עין** **שאינו** **יכול** **להבחין** **בצמצום** **הדבר**, ואין יכול לברר לעולם אי יצאו בב"א או בזה אחר זה, ואפילו ספק שקול לא הוה דודאי על הרוב ככל יצאו בזה אח"ז, דבבת אחת בצמצום מילתא דלא שכיח הוא והוה מיעוטא.

14. ספר איזהו מקומן

ב] בסברת חכמים :

הקשה מהרי"ט אלגזי (ית. 3.) ממה נפשך, אי דרשי חכמים קרא ד'הזכרים' נילף מינה דאפשר לצמצם ותרוייהו קדושים, ואי לא דרשי קרא תיפוק ליה מסברא דרק אחד קדוש דבכור אחד אמר רחמנא ולא שנים, ומה הוצרכו לסברתם דאי אפשר לצמצם.

וביאר מהריט"א דודאי חכמים דרשי נמי קרא ד'הזכרים', וסברי דאכן אילו ידעינן שיצאו שניהם יחד ודאי שניהם קדושים, אלא דסברי כיון שאי אפשר בשום אופן לבורר ולצמצם שיצאו בבת אחת, והאי מילתא לא שכיחא שיצאו ממש כאחת, על כן לא חיישינן להאונותן רק אחד לכהן בתורת ודאי.

ובהערה שם (5"צ) כתבו דשיטת מהריט"א אליבא דחכמים דיתכן לצמצם אלא דלא שכיח, היא כדעת תוס' לקמן ע"ב, ודלא כרש"י דסבר דלחכמים אי אפשר לצמצם כלל.

והיד דוד ביאר דחכמים סברי שודאי אי אמרינן דאפשר לצמצם הוה מוקמינן קרא כר"י הגלילי דתרוייהו קדושים, אך כיון דסברי דבעלמא אי אפשר לצמצם, דחקי נפשייהו ומוקי דקרא קאמר 'הזכרים' דכל ישראל. וראה עוד במשנת רבי אהרן כאן.

15. רש"ש מסכת בכורות דף יז עמוד ב

רש"י ד"ה וחיוב במתנות. וסתם משנה היא זו. משמע אבל והשני ירעה לאו ד"ה אלא ר"ע קא"ל דלר"ט הוה ודאי חולין וכ"מ בתוי"ט. וק"ו הוא אם מוציאין ממון מחזקתו ע"י סברתו דחמיר מאיסורא דאין הולכין בו אחר הרוב לשמואל. כש"כ איסורא.

16. רש"ש מסכת בכורות דף יז עמוד ב

גמרא ת"ש חוט של סיקרא כו' נראה משום דקתני להבדיל כו'. דמשמע דהיו נותנים הדמים העליונים סמוך לחוט ממש למעלה. וכן התחתונים למטה ממש. ואם א"א לצמצם ה"ל להרחיק מעט הדמים מן החוט כדי לצאת מספק. ובוה מתורץ מה שנדחק הצ"ק ע"ש:

17. ספר איזהו מקומן

ת"ש ממדת כלים וכו' שאני התם דרחמנא אמר עביד ובכל היכי דמצית למיעבד ניחא ליה:

צ"ע אמאי לא משני הכי גם לעיל גבי חוט של סיקרא?

א. הצ"ק תירץ דחוט של סיקרא ילפינן בזבחים נג. מדכתיב "והיתה הרשת עד חצי המזבח", משמע דקפיד רחמנא שיהא דוקא עד חצי המזבח.

ב. הרש"ש תירץ דלעיל מקשה לפי דכתיב בקרא "להבדיל", משמע שהיו נותנים הדמים העליונים סמוך לחוט ממש מלמעלה, וכן התחתונים למטה סמוך לחוט, לכך מקשה דאי א"א לצמצם הוה להו להרחיק מעט כדי לצאת מהספק.

ג. הח"נ כתב בפשיטות דשינויא דהכא הוה מצי לשנויי לעיל אלא דבלאו הכי משני שפיר.

ד. בחי' הגרי"ז (ד"ה והנה הגמלא) תירץ שדוקא במדות שייך לומר רחמנא אמר עביד היכי דמצית, אבל גבי חוט הסיקרא הלא סוף סוף נשאר מקום שאי אפשר לצמצמו, ואיננו יודעים ליתן לו דין של מעלה או מטה, לכך צריך לארווח ביה פורתא שלא יתנו שם דמים. ובסוף דבריו הוסיף סברא, שאינו דומה למדת כלים כיצד לעשותן, אלא היכא שיש כבר מקום מסויים שצריך למדוד לכוון מקומו צריך לצמצם - עי' בדבריו.

18. ספר הידושי בתרא

שלח) יז: רש"י ד"ה ת"ש ממדות כלים וז"ל דאמר רחמנא ועשית שלחן אלמא צמצמו יפה ועשאוהו באמותיו מצומצמות ע"כ. ותמה הגרי"ז ז"ל הובא בשיטה וז"ל וצ"ע מ"ש דנקט רש"י שולחן וקרא זה יותר משאר כלים ע"כ. והנה בריש פ' תרומה, כ"ה י' מתחילה תורה עם הארון ומדותיו ורק אחריו השלחן (שם כ"ג). ורש"י בדוקא דילג הארון כדוגמא ותפס השלחן השנויה שנית. והטעם הוא כדאמר בב"ב צט. דא"ר לוי ואיתימא ר' יוחנן דבר זה מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון וכרובים אינם מן המדה, תנ"ה ארון שעשה משה יש לו ריח עשר אמות לכל רוח ורוח, וכדפי' שם הרשב"ם ד"ה ארון שעשה משה וז"ל כשניתן בבית קה"ק שעשה שלמה שהוא כ' על כ' יש לו עשר אמות ריח לכל רוח ורוח לימינו ולשמאלו הרי עשרים בלא ארון ולפניו עשרים עד הדביר ע"כ. ונמצא דמשעורי הארון אין ראיה דאפשר לצמצם, דבין כך היה כל הוייתו ומציאותו בנס, וא"כ י"ל דגם שיעוריו הפורחים באויר היו מצומצמים מחמת אותו נס, ולכן בדוקא הביא רש"י הדוגמא לשיעורי כלים מהשלחן המובא אחר הארון, לחדש לנו שמהארון אין להוכיח כלל כנ"ל. [כעין מה שפי' הגרי"ז בסטנסיל לענין הכל בכתב שהיה על פי רוח הקודש ע"ש].

19. ספר איזהו מקומן

לר"י הגלילי שמעינן ליה דאמר אפשר לצמצם בידי שמים וכ"ש בידי אדם ורבנן בידי שמים אי אפשר לצמצם בידי אדם מאי:

א) גדר אי אפשר לצמצם:

מסקינן לקמן דלרבנן אי אפשר לצמצם בין בידי שמים ובין בידי אדם, ולר"י הגלילי בכל גווני אפשר לצמצם.

ובגדר אי אפשר לצמצם נחלקו רש"י ותוס': רש"י סבר דאי אפשר במציאות שיהא הדבר מצומצם, וכן הוא לשון הרמב"ם (צכורות ה. א. א) "אי אפשר שלא קדם אחד". אבל תוס' סברי שיתכן הדבר, אלא שאי אפשר כלל לברר הדבר הלכך אין לחוש לזה דלא שכיח - עי' תוס' ד"ה אפשר, ובדברינו שם.

ב) לענין הלכה:

תוס' בסוגיין ובשאר מקומות הוכיחו שבדיני אדם הלכה כר"י הגלילי דאפשר לצמצם, ובידי שמים הלכה כרבנן דאי אפשר לצמצם.

וכן פסק הרא"ש כאן (סי' ד'). אמנם הביאו תוס' דהר"ר שמעון מיינבלא נקט ופירש הסוגיות כרבנן דאי אפשר לצמצם אפילו בידי אדם וכ"ש בידי שמים. וכן מוכח דעת הרמב"ם שבהלכות בכורות (ה. א. א) פסק כרבנן דאי אפשר לצמצם והיינו בידי שמים, ובהל' רוצח (ט. ט.) פסק גם דאי אפשר לצמצם והיינו בידי אדם.

וראה במהרי"ט אלגזי (אות כ' סק"א) שהניח בתמיה על הרמב"ן בהלכותיו שלא גילה דעתו בזה.

[ובדעת הרמב"ם יש סתירות ממקומות אחרים שלכאורה פסק דאפשר לצמצם בידי אדם - עי' בספר המפתח הלי' רוצח שם.]

20. דף על הדף בכורות דף יז עמוד ב

והוסיף על זה חכ"א ב"עלים לתרופה" (שנה ט' גליון תכ"ה): בדבריו מבואר חידוש נוסף בזה, דלגבי כל השיעורים שמצינו בתורה, באכילת מצוה או איסור, היה מהראוי לומר למ"ד אי אפשר לצמצם, שחובה להקפיד ולאכול שיעור גדול עד שיהא בו ודאי כזית, ולא יספיק כזית מצומצם, דמאחר שאי אפשר לצמצם יש לחשוש שעדיין אין בו שיעור כזית, ובדברי המנ"ח מבואר שכל כגון אלו לא שייך לומר אי אפשר לצמצם, כי התורה נתנה לפי דעתנו, ואם נראה לנו שיש בו שיעור כזית, יוצאים בזה ידי חובה.

חידוש זה - כלפי שיעורי כזית - כתב גם החזו"א (קונטרס השיעורים - או"ח סי' ל"ט) ומטעם אחר, כי יסד שם ביסוד שיעורים אלו, ששיעורי כזית וכביצה וכדומה - אינם שיעורים בדקדוק ממש, כי בכל אלו שיעורם בכזית וביצה הוא בינוני (ע' כלים פי"ז מ"ו), ומי יוכל לקבוע בבירור על פרי מסוים שהוא הבינוני ולכוון בזה דעת עליון, ועל כרחך כשנאמרו בסיני - נאמרו על האומד, ומה שנראה לו לאדם זה שיעורו. ומסיק שם לענין כזית מצה, ש"שיעור מצה צריך לקבוע על פי אומד העין" (עעו"ש).

הפוסקים בדור האחרון הוסיפו עוד בזה, שגם לא תהיה חובה למדוד את מדות התורה עם מכשירים טכנולוגיים שנתחדשו בזמננו - בכדי שיהיו המדות מדויקות יותר, דכיון דלא נתנה תורה למלאכי השרת אין צורך לדקדק ביותר, ומה עשו אבותינו שלא היו להם מכשירים אלו, וכי נוציא לעז עליהם שלא קיימו ח"ו את המצוות כתיקונם, ועל כרחך שכל דיני התורה הוא כפי אומד העין האנושי, ובכך אנו יוצאים ידי חובה.

והנה בשו"ת אגרות משה יו"ד (ח"ג סי' ק"כ אות ה') כתב בענין וז"ל: ולענין ריבוע של תפילין, שאין למדוד במיקראסקאפ - ברור ופשוט כו'. וכן כאן, שההלכה דא"א לצמצם, ובכל דבר שאמרה תורה מדה, הכשירה תורה אף לכתחילה כהמדה שמודדין האינשי כמפורש בכורות דף י"ז, וא"כ בהכרח שכשר בין משהו יותר מהאמת שגליא כלפי שמיא, בין משהו פחות מהאמת כו', ולא שייך לחלוק על זה, כי הרי אף התנאים והאמוראים לא יכלו לצמצם, וגם על בצלאל ואהליאב וכל חכמי לב אמר הגמ' בכורות שלמ"ד א"א לצמצם, גם בהם אפשר שלא היה מצומצם באמת, והיה כשר. משום דזה גם כן הכשירה תורה וכו'.

ולכן כתבתי שהוא פלא מה שאמר אחד שהגרי"ו הלוי מבריסק זצ"ל הי' סבור שיש מעלה כשימדדו ריבוע בתפילין ע"י מיקראסקאפ, אך אם הוא אמת, יש אולי לתרץ שחשש שמא עושי הבתים לא טרחו כפי יכולתם למדוד היטב, שא"כ ליכא אף מדה דהאינש וכו', שאף שהתורה הכשירה כל היכי דמצית למעבד, הרי צריך למדוד כל היכי דמציי בכל הטירחא וראיית העין שאפשר, ולא יוכשר כשיתעצלו לטרוח ולעיין היטב, שזה הא אינו אמת אף למדת האינשי, ולכן החמיר למדוד במיקראסקאפ ע"כ.... בשדי חמד (ח"א ע' 279) מביא מספר זרע יעקב (חאו"ח סי' ב') שמעולם לא בירך על תפילין מכיון שא"א לצמצם בהריבוע, והוא פלא.